

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 3 december 2009

Mål nr

T 4625-08

KLAGANDE

Bo Holm, 350301-6937

Kungs Husby Vålhammar 8823

745 99 ENKÖPING

Ombud: Advokat Jan Thörnhammar

Advokat Jan Thörnhammar AB

Box 24164

104 51 Stockholm

MOTPART

Staten genom Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts dom 2008-10-10 i mål T 8266-05

Hovrättens dom

se Bilaga

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut beträffande frågan om storleken på ersättning för ideell skada samt frågan om rättegångskostnaderna i tingsrätten och hovrätten.

Bo Holm ska utge ersättning till staten för rättegångskostnader i Högsta domstolen med tiotusen (10 000) kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom till dess betalning sker.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Bo Holm har yrkat bifall till sin i hovrätten förda talan.

Staten har bestritt ändring.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd beträffande frågan om storleken på ersättning för ideell skada samt frågan om rättegångskostnaderna i tingsrätten och hovrätten. Högsta domstolen har inte meddelat prövningstillstånd beträffande målet i övrigt varför hovrättens dom i dessa delar står fast.

DOMSKÄL

I rättsfallet NJA 2005 s. 462 fann Högsta domstolen att övervägande skäl fick anses tala för att ideellt skadestånd skulle kunna dömas ut av svensk

domstol vid kränkningar av den i artikel 6 i Europakonventionen tillförsäkrade rätten till rättegång inom skälig tid. Högsta domstolen hänvisade till den skyldighet som Sverige har enligt artikel 13 i Europakonventionen att tillhandahålla ett effektivt rättsmedel för att förebygga eller kompensera kränkningar av det aktuella slaget och till att det kunde innebära konventionsbrott om den skadelidande i ett sådant fall ställdes utan rättsmedel.

I senare rättsfall (NJA 2007 s. 295 och 584) har Högsta domstolen funnit att det saknas skäl för att begränsa den i rättsfallet tillämpade principen till överträdelser av rätten till rättegång inom skälig tid. Detta innebär att det numera som allmän princip gäller att i den mån Sverige har en förpliktelse att gottgöra överträdelser av Europakonventionen genom en rätt till skadestånd och denna förpliktelse inte kan uppfyllas genom en tillämpning av nationell skadeståndsrätt ens efter en fördragskonform tolkning, så får förpliktelsen uppfyllas genom att skadestånd döms ut utan särskilt lagstöd.

Av rättsfallen framgår vidare att Europadomstolens praxis ansetts vara en naturlig utgångspunkt vid bestämmandet av ett skadestånds storlek. Det innebär att skadeståndets storlek kan bero på de andra rättsmedel som tillhandahålls för att förebygga eller kompensera kränkningen.

Regeringen har numera tillkallat en särskild utredare (Dir. 2009:40) med uppgift att analysera i vilka fall staten till följd av artikel 13 i Europakonventionen är skyldig att ekonomiskt ersätta den som drabbats av en överträdelse av konventionen och mot bakgrund av analysen föreslå en lagreglering av de fall där det enligt konventionen krävs att skadestånd ska kunna lämnas. Uppdraget omfattar också uppgiften att överväga vilka

faktorer som enligt svensk rätt bör beaktas vid bestämmandet av storleken på ersättningen.

I förevarande mål är frågan, som den här föreligger till bedömning, endast om Bo Holm är berättigad till ett högre skadestånd än domstolarna dömt ut för den kränkning av rätten till rättegång inom skälig tid som ligger till grund för talan i målet.

Av tingsrättens dom framgår att skadeståndet beräknats med tillämpning av de i Europadomstolens dom den 10 november 2004 i målet Zullo mot Italien, nr 64897/01, redovisade beräkningsgrunderna. Tingsrättens dom överklagades endast av Bo Holm. Som redovisas i hovrättens dom hade det nyss nämnda målet mellan Zullo och Italien vid tidpunkten för hovrättens dom hänskjutits till avgörande i stor sammansättning och en ny dom meddelats den 29 mars 2006. I hovrättens dom redovisas även viss praxis från Europadomstolen i mål mot Sverige som avgjorts efter tingsrättens dom. Hovrätten har, med hänvisning till de nämnda avgörandena, funnit att Bo Holm får anses väl tillgodosedd med det av tingsrätten utdömda beloppet och att tingsrättens dom därför skulle fastställas.

Parterna har i sin argumentering i Högsta domstolen i betydande utsträckning uppehållit sig kring frågan om relationen mellan de två olika domarna i målet mellan Zullo och Italien samt betydelsen av de domar mot Sverige i vilka Europadomstolen dömt ut ersättning för kränkningar av rätten till rättegång inom skälig tid. Klart är emellertid att varken den senare domen i målet mellan Zullo och Italien eller de aktuella domarna mot Sverige talar för en högre ersättning än den som tingsrätten dömt ut. Vad Bo Holm i övrigt åberopat här är inte heller av den arten att det kan läggas till grund för

att han i detta mål skulle vara berättigad till ersättning för kränkning av rätten till rättegång inom skälig tid i vidare mån än vad tingsrätten funnit.

Med det ställningstagandet finns inte anledning att göra en annan bedömning än den hovrätten gjort avseende rättegångskostnaderna.

Hovrättens domslut i de delar prövningstillstånd meddelats ska därför fastställas.

Vid denna utgång ska Bo Holm ersätta staten för dess rättegångskostnad här. Det yrkade beloppet är skäligt.

Gertrud Lennander

Dag Victor

Per Virdesten

Gudmund Toijer

Stefan Lindskog

Monica Björnfot

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gertrud Lennander, Dag Victor (referent), Per Virdesten, Gudmund Toijer och Stefan Lindskog
Föredragande revisionssekreterare: Monica Björnfot Spaak

Fotokopians överensstämmelse
med originalet intygas:

Stefan Lindskog

SVEA HOVRÄTT
Avdelning 01
Rotel 0111

DOM
2008-10-10
Stockholm

Mål nr
T 8266-05

Sid 1 (8)

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Stockholms tingsrätt dom 2005-10-18 i mål T 10372-03, se bilaga A

KLAGANDE

Bo Holm, 350301-6937
Kungs Husby
Vålhammar 8823
745 99 Enköping

Ombud: Advokaten Jan Thörnhammar
Box 24164
104 51 Stockholm

MOTPART

Staten genom Justitiekanslern
Box 2308
103 17 Stockholm

Ombud: Byråchefen Håkan Rustand
Samma adress

SAKEN
Skadestånd

HOVRÄTTENS DOMSLUT

1. Hovrätten fastställer tingsrättens dom.
2. Bo Holm ska ersätta staten för dess rättegångskostnad med 10 000 kr jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen (1975:635) från dagen för hovrättens dom till dess betalning sker.

Dok.Id 788241

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax
08-561 670 19

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00-15:00

YRKANDEN M.M. I HOVRÄTTEN

Bo Holm har yrkat att hovrätten bifaller hans vid tingsrätten framställda skadeståndsyrkande jämte ränta, med den justeringen att yrkandet för ideell skada har nedsatts till det belopp i svensk valuta som vid dagen för dom motsvarar 17 000 euro. Han har vidare, som det får förstås oavsett utgången i hovrätten, yrkat ersättning för rättegångskostnader vid tingsrätten med där yrkat belopp.

Staten har bestritt ändring.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i hovrätten.

Genom beslut den 9 november 2007 har hovrätten avskrivit målet såvitt avser statens överklagande och även prövat frågan om rättegångskostnader i denna del.

Målet har med stöd av 50 kap. 13 § andra stycket 2 rättegångsbalken avgjorts utan huvudförhandling.

HOVRÄTTENS DOMSKÄL

Parterna har vidhållit de grunder och omständigheter som anförts vid tingsrätten, såsom de kommit till uttryck i tingsrättens dom, med i huvudsak de justeringar och tillägg som framgår nedan.

Sedan staten återkallat sitt överklagande i målet ifrågasätts inte längre att Bo Holms rätt till rättegång inom skälig tid enligt artikel 6.1 i Europakonventionen kränkts genom den utdragna skatteprocessen och att skadeståndsskyldighet för staten i och för sig föreligger. Vidare har staten därigenom även godtagit att Bo Holm tillerkänns det av tingsrätten utdömda beloppet, 60 000 kr, jämte ränta, i ideellt skadestånd. De frågor som hovrätten har att ta ställning till är därmed dels om Bo Holm drabbats av någon förmögenhetsskada som staten har att svara för, dels om han är berättigad till ett högre belopp i ideellt skadestånd än det som tingsrätten har dömt ut.

Förmögenhetsskada

Bo Holm har vidhållit sitt yrkande om ersättning för förmögenhetsskada och anført att skadan utgörs av skatter, avgifter och räntor, ombudsarvode i skatteprocessen samt inkomstförlust. Som tingsrätten konstaterat är det Bo Holm som ska visa de påstådda skadorna liksom att det föreligger ett samband mellan dessa och dröjsmålet. Hovrätten delar även tingsrättens uppfattning att det är den mer än tre år långa period av inaktivitet i kammarrätten som utgör det obefogade dröjsmålet och att eventuella skador som uppkommit före 1995 således inte kan anses orsakade av kränkningen av Bo Holms rätt till rättegång inom skälig tid.

Vad som framkommit i hovrätten ger inte anledning till annan bedömning än den som tingsrätten gjort när det gäller begärd ersättning för skatter, avgifter och räntor. Beträffande de skattetillägg som Bo Holm påförts kan det faktum att det i dag finns en möjlighet att beakta oskälig handläggningstid inte medföra att legalitetsprincipen trätts för när, eftersom denna bedömning ska göras utifrån förhållandena när skattemålen avgjordes.

När det gäller kostnader för ombud i skatteprocessen kan konstateras att en inläsning av materialet var nödvändig efter ett uppehåll i processen på över tre år. Även om det i målet hade hållits en muntlig förhandling inom skälig tid hade dock en näst intill motsvarande inläsning blivit nödvändig, med hänsyn till målets komplexitet. I avsaknad av närmare utredning som mer konkret visar vilka åtgärder som ombudet vidtagit som på grund av dröjsmålet varit onödiga, kan Bo Holm inte anses ha visat att han lidit någon skada i denna del.

Bo Holm synes i första hand vidhålla att dröjsmålet orsakat en inkomstförlust på 50 000 kr per år som processen varade eller sammanlagt 400 000 kr för åtta år. Som redan anförts kan emellertid skador som uppkommit före 1995 inte anses orsakade av det obefogade dröjsmålet och det krävs vidare ett direkt samband mellan dröjsmålet och skadan för att den ska vara ersättningsgill. Rätten till ersättning för förmögenhetsskada på grund av oskäligt dröjsmål föreligger i och för sig oavsett

utgången i skatteprocessen. Utfallet kan dock få betydelse för bedömningen av vilken skada som ett dröjsmål kan anses ha orsakat. De minskade möjligheter att erhålla krediter, bli befordrad m.m. som Bo Holm sagt sig ha drabbats av redan genom inledandet av skatteprocessen i slutet av 1980-talet måste rimligtvis ha bestått även efter att processen avslutades, med hänsyn till utgången därav. Skadan har därmed varit realiserad redan före dröjsmålets uppkomst, och Bo Holm har inte förmått visa på vilket sätt dröjsmålet bidragit till att förvärra skadan eller förlänga den tid som den varat.

Bo Holm har i hovrätten även argumenterat för att han, även om någon inkomstförlust inte visats, ska tillerkännas motsvarande belopp enligt principen om "loss of opportunities" eftersom den långa handläggningstiden förlamat honom i ekonomiskt hänseende. Staten har bestritt att förutsättningar föreligger för ersättning på denna grund.

Den nämnda principen bygger på avgöranden från Europadomstolen som i vissa fall tillerkänt den enskilde ekonomisk gottgörelse trots att denne inte visat att han lidit någon direkt ekonomisk skada. I målet Sporrang och Lönnroth mot Sverige var frågan om tillstånd för expropriation av fastigheter som varit gällande under alltför lång tid. Förekomsten av expropriationstillstånd hade inte medfört någon direkt ekonomisk förlust för ägarna sedan de upphävts, däremot hade tillstånden på flera sätt inneburit en begränsning av möjligheterna att använda fastigheterna och dessutom en osäkerhet om vad som skulle ske med dem. Ägarna hade därmed lidit en "loss of opportunities" och tillerkändes ersättning efter en skälighetsbedömning då det ansågs omöjligt att ens försöka uppskatta förlustens storlek i pengar.

Enligt vad Högsta domstolen framhöll i NJA 2005 s. 462 får en ersättning grundad på principen om "loss of opportunities" enligt svensk terminologi anses åtminstone huvudsakligen utgöra en särskild form av förmögenhetsskada. I nu aktuellt fall är det således endast skador som uppkommit sedan det oskäliga dröjsmålet inträtt och som har samband med detta som kan vara ersättningsgilla. Såsom hovrätten uppfattar principens innebörd handlar det om en möjlighet för den skadelidande att få ekonomisk gottgörelse när exempelvis ett oskäligt dröjsmål medfört att hans

möjligheter på något sätt begränsats under den tid som dröjsmålet varat men det inte går att visa att han lidit någon direkt skada under denna period. Däremot ankommer det på den enskilde att visa det bakomliggande sambandet mellan det oskäligen dröjsmålet och de omständigheter som enligt denne gör att han ska anses ha varit "förlamad" i ekonomiskt hänseende. Vad Bo Holm framhållit i denna del är delvis detsamma som i frågan om han drabbats av någon inkomstförlust; att han saknat möjlighet att få krediter för att genomföra planerade affärer. Som hovrätten redan konstaterat kan något samband mellan det oskäligen dröjsmålet och Bo Holms avsaknad av kreditmöjligheter inte anses visat då dessa förhållanden förelåg redan före dröjsmålets uppkomst och detta inte kan anses ha ytterligare bidragit till att förvärpa eller förlänga hans bristande kreditvärdighet. Dröjsmålet kan alltså inte i sig anses ha begränsat Bo Holms möjligheter på sätt som förutsätts och något skadestånd ska därför inte heller utgå på denna grund.

Ideell skada

Högsta domstolen har angett att utgångspunkten vid bestämmandet av nivån på ideellt skadestånd på grund av konventionsbrott bör vara Europadomstolens praxis (se NJA 2005 s. 462, 2007 s. 295 och 2007 s. 584). Emellertid måste också beaktas att skilda nationella förhållanden kan medföra att vad som är skälig ersättningsnivå varierar från ett land till ett annat.

Det belopp som Bo Holm begärt i denna del är beräknat utifrån de kriterier som Högsta domstolen hänvisat till i NJA 2005 s. 462 och som fastställts av Europadomstolen i målet Zullo mot Italien den 10 november 2004. Enligt detta avgörande ska ersättning utgå med 1 000–1 500 euro per år som handläggningen varat. Målet hänsköts dock till avgörande i stor sammansättning och en ny dom meddelades den 29 mars 2006. I domen, som alltså trädde i stället för den tidigare, uttalade Europadomstolen att den första domen gav en indikation på den beräkningsmetod som bör användas vid bedömningen av den icke-ekonomiska skadans storlek och visade möjligheten att reducera beloppet med hänsyn till förekomsten av ett nationellt rättsmedel. Vidare konstaterade domstolen bl.a. att det vore omöjligt och opraktiskt att försöka upprätta en heltäckande lista över alla tänkbara situationer och hänvisade i stället till att

nödvändiga faktorer går att finna i domstolens tidigare praxis samt att nivån på det ideella skadeståndet kan bli lägre än enligt tidigare praxis om den enskilde fått konventionsbrottet erkänt på nationell nivå och även erhållit kompensation genom utnyttjandet av nationella rättsmedel. Sökanden tillerkändes sedermera 2 400 euro i ideell ersättning för en process som pågått i nio år, utöver de 1 200 euro som redan erhållits i nationell domstol.

Europadomstolens uttalanden i det senare avgörandet bör enligt hovrättens mening tolkas så att de kriterier som angavs i den första prövningen av målet visserligen inte avfärdats som direkt felaktiga men knappast kan anses spegla domstolens syn på hur skadeståndet ska beräknas i allmänhet. I stället ska, liksom tidigare, en skälighetsbedömning göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, varvid handläggningstidens längd givetvis ska tillmätas stor betydelse men även andra omständigheter som i hur många instanser målet handlagts, om den enskilde bidragit till tidsutdräkten, målets komplexitet och, inte minst, existensen av nationella rättsmedel ska vägas in.

I två mål från 2007, Wassdahl mot Sverige och Nitschkes dödsbo mot Sverige, har Europadomstolen fastställt ersättning för ideell skada på grund av långsam handläggning av just skatteprocesser som pågått i drygt sju respektive nästan tio år. I det första målet dömde domstolen ut 1 500 euro och i det andra 3 000 euro. Ersättningsnivåerna synes vara lägre än enligt tidigare praxis, vilket ligger i linje med domstolens uttalanden i sitt slutliga avgörande i målet Zullo mot Italien, och alltså inte alls på de nivåer som en tillämpning av taxan från det första avgörandet i samma mål skulle ha medfört.

Handläggningstidens längd ska räknas från den dag då myndigheterna vidtagit någon åtgärd som lett till att den enskildes situation har väsentligt påverkats av en misstanke mot honom. Bo Holm har även i hovrätten gjort gällande att denna åtgärd vidtogs den dag då han anhölls misstänkt för skattebrott. Staten har inte argumenterat särskilt beträffande denna fråga i hovrätten och får anses ha godtagit tingsrättens ställningstagande att periodens längd ska räknas från den dag då Bo Holm delgavs revisionspromemorian, dvs. den 22 mars 1990. Ett anhållande är utan tvivel en sådan

åtgärd som innebär att personens situation väsentligt påverkas. Hovrätten delar dock tingsrättens uppfattning att det samband som funnits mellan skattemyndighetens revision och de uppkomna misstankarna om skattebrott inte kan medföra att skatteprocessen inleddes i och med Bo Holms anhållande. I stället ska, som tingsrätten angett – i enlighet med Europadomstolens avgörande i Janosevic mot Sverige – perioden räknas från dagen för delgivning av revisionspromemorian. Periodens slutpunkt är den dag då det finns en slutlig dom, vilket i detta fall ostridigt var den 11 juni 1998. Även hovrätten har alltså att utgå ifrån att handläggningstidens längd var drygt åtta år och två månader.

Med beaktande av ovan redovisad praxis från Europadomstolen, vilken alltså är ny i förhållande till såväl Högsta domstolens avgörande från 2005 som tingsrättens dom i nu aktuellt mål, får Bo Holm anses vara väl tillgodosedd med det av tingsrätten utdömda beloppet om 60 000 kr, motsvarande ca 6 500 euro. Tingsrättens dom ska alltså fastställas även i denna del.

Rättegångskostnader

Med hänsyn till utgången i hovrätten ska Bo Holm ersätta statens rättegångskostnad här. Yrkat belopp är skäligt.

Bo Holm har yrkat att staten ska förpliktas ersätta honom för rättegångskostnader vid tingsrätten. Till stöd för detta yrkande har han anfört att målet huvudsakligen rört principfrågan om skadeståndsskyldighet överhuvudtaget förelegat. Målet har dock även till stor del handlat om att bedöma skadornas storlek och i dessa delar måste staten anses vara till övervägande del vinnande part. Hovrätten delar därför tingsrättens bedömning att vardera parten bör stå sin rättegångskostnad. Tingsrättens dom ska därför fastställas även i fråga om rättegångskostnaderna.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast 2008-11-07.

Per Sundberg Annika Åkerlind

Kenneth Nordlander

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Per Sundberg, Annika Åkerlind och Kenneth Nordlander samt tf. hovrättsassessorn Anders Larsson, referent. Enhälligt.

SVEA HOVRÄTT

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Bilaga

Den som vill överklaga hovrättens avgörande skall göra detta genom att skriva till Högsta domstolen.

Skrivelsen skall dock skickas eller lämnas till hovrätten. Den skall ha kommit in till hovrätten senast den dag som anges i slutet av det överklagade avgörandet.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen skall pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningstillstånd endast

1. om det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen
2. om det finns synnerliga skäl till en prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandet skall innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (hovrättens namn och avdelning samt dag och nummer för avgörandet),
3. den ändring i avgörandet som klaganden yrkar,
4. varför klaganden anser att avgörandet skall ändras,
5. de omständigheter som klaganden åberopar till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas,
6. de bevis som klaganden åberopar och vad han vill styrka med varje bevis.

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avdelning 7

DOM
2005-10-18
Meddelad i
Stockholm

Mål nr
T 10372-03

BILAGA A

KÄRANDE

Bo Holm, 350301-6937

Kungshuset, Vålhammar 8823, 745 99 ENKÖPING

Ombud: advokaten Jan Thörnhammar, Box 24164, 104 51 STOCKHOLM

SVARANDE

Staten genom Justitiekanslern

Box 2308, 103 17 STOCKHOLM

Ombud: byråchefen Håkan Rustand, samma adress

DOMSLUT

1. Tingsrätten förpliktar staten att till Bo Holm betala sextiotusen (60 000) kr jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 20 november 1998 till dess betalning sker.
  2. Vardera parten skall stå sin rättegångskostnad.
-

Dok.Id 108003

T 8266-05

Postadress
Box 8307
104 20 Stockholm

Besöksadress
Fleminggatan 14

Telefon
08-657 52 14

E-post:
stockholms.tingsratt.avdelning7@dom.se
www.stockholmstingsratt.se

Telefax
08-657 52 95

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00-12:00
13:00-15:00

BAKGRUND

Under 1987 inledde skattemyndigheten i Uppsala län skatterevision mot Bo Holm. Sedermera kom skatterevisonen att omfatta inkomstären 1984-1987. Med anledning av uppgifter som bedömdes utgöra grund för misstanke om brott anmäldes brottsmisstanken till åklagarmyndigheten och Bo Holm anhölls den 8 november 1988 och häktades den 10 november av Enköpings tingsrätt på sannolika skäl misstänkt för skattebedrägeri och försvårande av skattekontroll. Han var häktad under 10 dagar och dömdes sedermera för försvårande av skattekontroll till dagsböter. Bo Holm delgavs den 22 mars 1990 en revisionspromemoria i vilken skattemyndigheten ansåg att han skulle påföras skattetillägg. Efter kommunikering och komplettering av revisionspromemorian ansökte skattemyndigheten den 19 december 1991 hos länsrätten om att Bo Holm skulle eftertaxeras för inkomstären 1985-1987 samt påföras skattetillägg. Efter muntlig förhandling meddelade länsrätten den 17 november 1992 dom i den delen av målet som hänförde sig till inkomståret 1985. Efter ytterligare en muntlig förhandling meddelade länsrätten dom den 20 oktober 1993 beträffande de resterande inkomstären. Bo Holm eftertaxerades och påfördes skattetillägg i båda domarna. Bo Holm överklagade domarna, den 25 januari 1993 respektive den 4 november 1993 till kammarrätten. Bo Holm betalade den 14 maj 1993 den av länsrätten fastställda tillkommande skatten för inkomståret 1985. Han begärde och beviljades anstånd med betalning av den fastställda tillkommande skatten för inkomstären 1986 och 1987. I kammarrätten begärde Bo Holm att muntlig förhandling skulle hållas. Muntlig förberedelse hölls den 21 november 1997. Efter viss ytterligare handläggning meddelade Kammarrätten dom på handlingarna den 11 juni 1998. I domen bifölls skattemyndighetens yrkanden om eftertaxering och skattetillägg, dock till väsentligt lägre belopp än vad som fastställts i länsrättens domar.

Genom kammarrättens dom eftertaxerades Bo Holm och påfördes avgifter och skatter i enlighet med följande. För inkomståret 1985 eftertaxerades han med 50 000 kr och den tillkommande skatten jämte skattetillägg och avgifter uppgick till 61 470 kr. Av detta belopp utgjorde 9 716 kr skattetillägg och 9 066 kr respitränta. För inkomståret 1986

eftertaxerades han med 100 000 kr och den tillkommande skatten jämte avgifter och skattetillägg uppgick till 112 764 kr. Av detta belopp utgjorde 16 037 kr skattetillägg, 17 127 kr respitränta och 4 280 kr kvarskatteavgift. För inkomståret 1987 eftertaxerades han med 150 000 kr och den tillkommande skatten jämte avgifter och skattetillägg uppgick till 210 165 kr. Av detta belopp utgjorde 22 316 kr skattetillägg, 35 717 kr respitränta och 13 420 kr kvarskatteavgift. Bo Holm förpliktades vidare att erlægga anståndsrenta med 30 418 kr för 1987 års taxering (inkomståret 1986) och 56 693 kr för 1988 års taxering (inkomståret 1987). Totalt påfördes således Bo Holm 471 510 kr i tillkommande skatter och avgifter.

Efter kammarrättens dom tillskrev Bo Holm Justitiekanslern och begärde skadestånd på grund av dröjsmål vid handläggningen av skatteärendet. Justitiekanslern avslög hans begäran. Han väckte talan vid tingsrätten den 2 november 1999. I beslut den 19 september 2000 avvisade tingsrätten Bo Holms talan. Högsta domstolen undanröjde den 6 juni 2003 avvisningsbeslutet och återförvisade målet till tingsrätten för fortsatt handläggning.

YRKANDEN

Bo Holm har yrkat att staten skall betala skadestånd till honom med i första hand dels 20 000 euro avseende ideell ersättning, omräknat till svensk valuta vid dag för dom, dels 971 473 kr avseende förmögenhetsskada och i andra hand med dels 20 000 euro avseende ideell ersättning, omräknat till svensk valuta vid dag för dom, dels med 147 804 kr avseende förmögenhetsskada. Räkta har yrkats enligt 4 och 6 §§ räntelagen från den 20 november 1998.

Staten har bestritt käromålet. Något kapitalbelopp har inte vitsordats. Räntheyrskandet har vitsordats.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

GRUNDER

Bo Holm har som grund för sin talan åberopat att hans rätt till rättegång inom skälig tid enligt artikel 6 i Europakonventionen är kränkt, att den långsamma handläggningen är hänförlig till skattemyndighetens och/eller domstolens agerande eller ett underlåtet agerande samt att staten har ett ansvar enligt principen "anonym kumulerad culpa". Han har vidare hävdad att vad orsaken till den långsamma handläggningen i övrigt beror på saknar betydelse. För rätt till skälig gottgörelse på grund av påtalad kränkning har han åberopat i första hand 3 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) och i andra hand samma bestämmelse med en fördragskonform lagtolkning enligt artikel 13 i kombination med artikel 6 i Europakonventionen. Han har för det tredje åberopat att ersättning skall utgå genom en direkt tillämpning av artikel 13 i konventionen. Bo Holm har gjort gällande att dröjsmålet medfört en betydande förmögenhetsskada varför han är berättigad till såväl ideell ersättning som ersättning för den ekonomiska skadan.

Staten har som grund för bestridandet åberopat att något skadeståndsgrundande fel inte förekommit vid handläggningen av skattemålen vilket skulle kunna föranleda skadeståndsskyldighet enligt reglerna i 3 kap. 2 § skadeståndslagen, vare sig dessa tolkas med hänsyn tagen till konventionen eller inte. Inte heller vid en tillämpning av artikel 6 i konventionen har det begåtts något skadeståndsgrundande fel mot Bo Holm, vilken artikel dessutom skall beaktas fullt ut även vid en prövning enligt skadeståndslagen. Staten har vidare åberopat att artikel 13 i Europakonventionen inte är en materiell skadeståndsregel och därför inte kan åberopas direkt till stöd för en skadeståndstalan. För det fall tingsrätten skulle finna att artikel 13 kan åberopas har staten som grund för sitt bestridande åberopat dels att Sverige får anses uppfylla sina förpliktelser enligt artikeln och dels att det inte begåtts något skadeståndsgrundande fel mot Bo Holm. Staten bestrider att Bo Holm åsamkats någon förmögenhetsskada som orsakats av den tid handläggningen tog. Det föreligger inte heller förutsättningar för något ideellt skadestånd.

PARTERNAS UTVECKLING AV TALAN

Bo Holm

Under 1987 fick han ett stort antal frågor angående sina deklarationer av inkomster och jordbruksverksamhet varefter skattemyndigheten i Uppsala län inledde en skatterevision. Revisionen omfattade inkomståren 1984 -1987. Under revisionen gjorde skattemyndigheten vissa iakttagelser som bedömdes utgöra grund för misstanke om brott och skattemyndigheten anmälde brottsmisstanken till åklagarmyndigheten. Den 8 november 1988 anhölls Bo Holm. Han misstänktes för att ha undanhållit åtskilliga miljoner kronor från beskattning och anhållandet uppmärksammades i massmedia. Han häktades den 10 november 1988 av Enköpings tingsrätt på sannolika skäl misstänkt för skattebedrägeri och försvärande av skattekontroll och var häktad under tio dagar. Huvudförhandlingen i målet genomfördes i december 1990. I dom den 21 december 1990 fälldes han för försvärande av skattekontroll till 90 dagsböter om 120 kr varvid 50 dagsböter ansågs vara betalda genom den tid han varit häktad. Tingsrättens dom överklagades inte.

Under häktningstiden utsattes Bo Holm för omfattande förhör vid vilka tjänstemän från skattemyndigheten var närvarande. Dessa var närvarande även vid häktningsförhandlingen. I anslutning till anhållandet togs hans räkenskaper i beslag. De transaktioner som omfattades av brottsutredningen var desamma som omfattades av skatterevisionen och den revisionspromemoria som delgavs honom den 22 mars 1990 hänförde sig i stor utsträckning till de förhör som hölls under brottmålsprocessen.

I länsrättens domar eftertaxerades han för inkomståren 1985-1987 i enlighet med vad skattemyndigheten hade gjort gällande och grunderna för taxeringarna var samma omständigheter som utgjort grunder för brottsmisstankarna mot honom. Skattemyndighetens revisionspromemoria var svårtillgänglig. Det var för en utomstående mer eller mindre omöjligt att bedöma vilka omständigheter tagna var för sig eller sammantaget som var av betydelse för skatterevisorernas bedömning. Även

länsrättens dom var svårtillgänglig och vidhäftad med brister. Det gick inte att utläsa vilka omständigheter länsrätten hade lagt till grund för beslutet om eftertaxering. I kammarrätten begärde han redan i oktober 1993 processuell vägledning samt hemställde om en muntlig förhandling för att få klarhet i vilka omständigheter och grunder skattemyndigheten hade för yrkandena om eftertaxering. Efter ytterligare skriftväxling begärde han i april 1994 återigen att målet skulle sättas ut till muntlig förhandling. Kammarrätten meddelade i brev den 21 april 1994 att arbetsbördan vid den tidpunkten inte tillät några muntliga förhandlingar och muntlig förberedelse kom att genomföras först den 21 november 1997. Vid förberedelsen kunde skattemyndigheten inte lämna några preciseringar vad gällde grunder och omständigheter. Kammarrätten förelade emellertid Bo Holm att utveckla sin talan i målet. Detta gjordes i ett yttrande den 9 december 1997, vilket avslutades med ett krav på att skattemyndigheten skulle föreläggas att precisera sin inställning. Avgörande för Bo Holms möjligheter att vederlägga skattemyndighetens påstående att inkomster undanhållits var vittnesförhör med de affärskollegor som medverkat i de aktuella transaktionerna. Dessa, liksom Bo Holm själv, hade emellertid glömt det som var nödvändigt för honom att bevisa och de hade inte heller sparat räkenskapsmaterial eftersom mer än tio år hade förflutit sedan affärshändelserna. Målet i kammarrätten avgjordes därför på handlingarna. Inte heller kammarrätten redovisade de omständigheter som legat till grund för bedömningen vilket berodde på att bristerna i utredningen var omöjliga att bota med hänsyn till den långa tid som hade förflutit.

Den 14 maj 1993 betalade han den av länsrätten fastställda skatten om 319 411 kr för inkomståret 1985 men han hade inte någon möjlighet att betala de fastställda skatterna för inkomståren 1986 och 1987. På grund av de pålagda skatterna hotades han av konkurs.

Bo Holm bestrider inte att skattemålet var komplext men svårigheterna var dock främst avhängiga av revisionspromemorians och länsrättens domars svårtillgänglighet. Skattemyndigheten var tidspressad vilket medförde att dess talan blev oklar och länsrättens domskäl grumliga. I kammarrätten medförde hög arbetsbelastning och stora

balanser en inaktivitet om tre och ett halvt år. Staten har skyldighet att tillse att organisationen är sådan att rättegång kan hållas inom skälig tid. Det brast inte i Bo Holms egen processföring.

Med hänsyn till att skattemålet hänförde sig till exakt samma omständigheter som i brottmålet gör Bo Holm gällande att startpunkten för bedömningen av frågan om handläggning inom skälig tid skall vara den dag han anhölls, nämligen den 8 november 1988. Handläggningstiden har således uppgått till nio år och sju månader. I vart fall skall utgångspunkten vara tidpunkten då han delgavs revisionspromemorian, dvs. den 22 mars 1990. Handläggningstiden uppgår då till åtta år och tre månader.

Den ideella ersättningen är beräknad i enlighet med vad Europadomstolen angivit i sin dom den 10 november 2004 i målet Zullo mot Italien, nämligen 1 000-1 500 euro för varje handläggningsår. Vidare skall han tillerkännas ett tillägg med 2 000 euro per år eftersom målet måste ha ansetts vara betydelsefullt för honom då hela hans ekonomiska existens stod på spel. Oavsett vilken startpunkt som använts är Bo Holm således berättigad till ersättning som överstiger 20 000 euro men Bo Holm har ansett sig kunna stanna vid detta belopp.

Dröjsmålet medförde en betydande förmögenhetsskada för Bo Holm. Kammarrättens dom medförde att han påfördes tillkommande skatt med sammanlagt 256 720, respitränta med sammanlagt 61 910 kr, kvarskatteavgift med 17 700 kr, skattetillegg med 48 069 kr samt anståndsränta med 87 111 kr. Hade skattemålet handlagts inom skälig tid hade Bo Holm överhuvudtaget inte påförts någon tillkommande skatt. En absolut skälig tid för ett avgörande måste vara i vart fall tio år från affärshändelsen med hänsyn till bokföringslagens bestämmelser om bevarande av räkenskapsmaterial. Han är därför berättigad till full kompensation för de skatter och avgifter som påförts honom. Beträffande kvarskatteavgiften samt respit- och anståndsräntorna var dessa också avsevärt högre än den kompensation i form av restitutionsränta som Bo Holm fick för den förtida betalningen av skatt för 1985 års inkomster vilket innebär en kränkning av egendomsskyddet enligt artikel 1 i första tilläggsprotokollet till

Europakonventionen. Avgifterna hade ett direkt samband med den långa handläggningstiden. Beträffande skattetillägget kan vidare konstateras att man enligt promulgationslagen till brottsbalken inte skall drabbas av strängare straff än det som gäller då saken bedöms och om lagen ändras skall den bedömningen läggas till grund för påföljden. Enligt 15 kap. 10 § 3 stycket andra punkten taxeringslagen (1990:324) skall numera skattetillägg inte påföras vid oskäligt lång handläggningstid och eftersom Bo Holm vid den aktuella tidpunkten inte hade möjlighet att få nedsättning av skattetillägget kan han inte kompenseras på annat sätt än att få tillägget i skadestånd. Bo Holms kostnader för ombudsarvode under skatteprocessen uppgick till 99 963 kr och dessa var åtminstone till en del orsakade av den långa handläggningstiden.

Bo Holm anser att den ekonomiska skadan skall beräknas med utgångspunkt i hela handläggningstiden. På grund av skatteprocessen kunde Bo Holm inte arbeta som han hade gjort tidigare och det är omöjligt för honom att exakt beräkna vad han har förlorat i inkomst. Emellertid uppgick inkomstförlusten till i vart fall minst 50 000 kr per år och ersättningen skall utgå med beaktande av att handläggningstiden i vart fall uppgick till åtta år vilket medför en sammantagen inkomstförlust om 400 000 kr.

Skulle tingsrätten inte godta yrkandena fullt ut skall tingsrätten i vart fall tillerkänna honom ett skäligt belopp med stöd av en skönsmässig bedömning enligt 35 kap. 5 § rättegångsbalken.

Staten

Handläggningstiden i de berörda målen har inte varit så utdragen att det är fråga om ett skadeståndsgrundande dröjsmål. Staten gör gällande att den relevanta tidpunkten från när handläggningstiden skall anses börja vid tillämpning av artikel 6.1 i Europakonventionen är när skattemyndigheten ansökte om eftertaxering hos länsrätten, dvs. den 19 december 1991, eftersom detta utgjorde den första reella myndighetsåtgärden. Handläggningen i länsrätten har inte varit utdragen eftersom

domar meddelades i oktober 1992 respektive september 1993. I kammarrätten förekom skriftväxling fram till april 1994. Under perioden från april 1994 till hösten 1997 företogs visserligen inte någon åtgärd men av yttrandet från kammarrätten har framgått att detta berodde på att det förekom en stor tillströmning av skattemål och att kammarrätten inte kunde hålla muntlig förhandling under den tiden med hänsyn till balansläget och resurserna. Målen i sig var svårutredda och komplexa och handlades inte långsammare än andra likvärdiga skattemål. Utredningssvårigheterna hänförde sig delvis till brister i Bo Holms egen utredning och det kan noteras att han också dömdes för vårdslöshetsbrott i tingsrätten. Bo Holms egen processföring bidrog också till att handläggningen tog längre tid, han hade bl.a. under en period dubbla ombud som agerade åtskilda från varandra.

Om tingsrätten skulle anse att det föreligger skadestandsgrundande dröjsmål har Bo Holm ändå inte rätt till något skadestånd. När det gäller de påstådda ekonomiska skadorna anser staten att skatter och avgifter som påförs enligt skattelagstiftningen inte under några förhållanden kan utgöra en förmögenhetsskada. Vidare var grunden för hela skattemålet Bo Holms egen vårdslöshet och bristfälliga bokföring och han hade kunnat försäkra sig om att affärskollegorna kopierade eller sparade sitt räkenskapsmaterial. Staten kan inte vitsorda att Bo Holm drabbats av någon inkomstförlust som orsakats av den tid handläggningen av skattemålet tog. De kostnader för ombud som Bo Holm haft hänför sig huvudsakligen till argumentationen i skattemålet. Det är möjligt att någon liten del kan hänföra sig till det dröjsmål som uppstått mellan åren 1994 och 1997 men någon precisering av hur kostnaderna fördelar sig har inte gjorts.

Om tingsrätten anser att det föreligger förutsättningar för en ideell ersättning skall den beräknas med utgångspunkt från den 19 december 1991 med det grundläggande beloppet om 1 000- 1 500 euro per handläggningsår, i enlighet med det s.k. Zullo-målet. Det bestrids att förhållandena varit sådana att något särskilt tillägg skall utgå. Vidare bör ersättningen reduceras med hänsyn till att det varit fråga om en prövning i flera instanser och till Bo Holms egen processföring.

BEVISNING

På Bo Holms begäran har förhör under sanningsförsäkran hållits med honom. Parterna har i övrigt inte åberopat någon bevisning.

DOMSKÄL

Frågan om statens skadeståndsskyldighet

Frågan om Bo Holm är berättigad till skadestånd skall i första hand prövas enligt bestämmelserna om det allmännas skadeståndsansvar i skadeståndslagen. Vid den prövningen skall bestämmelserna, i den utsträckning som Europakonventionen kan anses ge anledning till detta, tolkas fördragskonform vilket kan innebära att vissa i lagmotiv, praxis eller doktrin antagna begränsningar i tillämpningsområdet inte kan komma att kunna upprätthållas, jfr NJA 2005 s. 462.

Enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen skall staten ersätta bl.a. ren förmögenhetsskada som vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten svarar. Av såväl förarbetena till skadeståndslagen och praxis framgår att dröjsmål i handläggningen kan utgöra skadeståndsgrundande fel eller försummelse. Högsta domstolen har också i ovan nämnda avgörande uttalat att ett dröjsmål som är av det slaget att det innefattar en kränkning av Europakonventionens krav på prövning inom skälig tid får anses vara ett sådant oacceptabelt dröjsmål som i och för sig kan vara ersättningsgrundande.

Den första fråga tingsrätten har att pröva är om Bo Holms rätt till rättegång enligt artikel 6.1 i Europakonventionen har kränkts. Enligt artikeln är var och en, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, berättigad till bl.a. en rättegång inom skälig tid. Artikeln anses inte omfatta skattefrågor som sådana men Europadomstolen har i två avgöranden den 23 juli 2002, målen Västberga Taxi AB mot Sverige respektive Janosevic mot Sverige,

slagit fast att skattetillägg, med hänsyn bl.a. till att de är generella och till att deras syfte är både avskräckande och bestraffande, skall anses omfattade av artikel 6 i konventionen.

I de ovan nämnda målen har Europadomstolen också uttalat att vid prövningen av frågan om de klagande fått en domstolsprövning inom skälig tid skall den period som skall bedömas räknas från det att formella anklagelser riktas mot den enskilde eller denne på annat sätt blir påtagligt påverkad av myndighetens handlande på grund av misstanke mot honom.

Bo Holm har gjort gällande i första hand att periodens utgångspunkt skall vara den dag då han anhölls för misstanke om skattebrott.

Emellertid kan inte redan det förhållandet att skattemyndigheten inlett en revision ses som att det riktats någon formell anklagelse mot honom. Inte heller kan sambandet mellan brottsmisstanken och skattemyndighetens utredning som senare ledde till påförande skattetillägg anses vara sådant att han i artikelns mening skall anses ha blivit påtagligt påverkad av myndighetens handlande. I det ovan nämnda Janosevic-målet ansåg Europadomstolen att tiden skulle räknas från det att Janosevic erhöll skattemyndighetens revisionspromemoria, vari det föreslogs att han bör påföras skattetillägg och i Västberga-målet att tiden skulle räknas från det att de skattskyldiga fick del av skattemyndighetens övervägande att påföra skattetillägg. Enligt tingsrättens mening leder dessa överväganden till att en anklagelse i konventionens mening förelåg först när Bo Holm delgavs revisionspromemorian i vilken skattemyndigheten föreslog att han borde påföras skattetillägg, dvs. den 22 mars 1990.

Det är ostridigt att periodens slutpunkt var kammarrättens dom den 11 juni 1998. Från dagen då revisionspromemorian delgavs och till dess kammarrätten slutligen avgjorde målen förflöt således drygt åtta år och två månader.

I de ovan nämnda domarna har Europadomstolen uttalat att vad som kan anses vara skälig tid för en process måste bestämmas utifrån fallets svårighetsgrad, den enskildes agerande i processen och myndighetens agerande. Europadomstolen har vidare i sin praxis uttalat att om målet varit mycket komplicerat eller om parterna genom framställning om uppskov eller genom försumlig processföring bidragit till att förfarandet dragit ut på tiden är detta faktorer som talar för att en viss förlängning av handläggningstiden måste accepteras. Om det däremot påvisas att domstolarna har bidragit till att förlänga förfarandet genom att inte sätta ut målet till förhandling inom rimlig tid eller genom att dröja med att vidta erforderliga förberedande åtgärder, är det förhållanden som talar för att målet inte avgjorts inom skälig tid. Europadomstolen grundar oftast dock sina ställningstaganden på en allmän helhetsbedömning av om kravet på ett rättsligt avgörande inom skälig tid respekterats, jfr Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 2002, s. 229.

I detta mål kan konstateras att skattemyndigheten efter komplettering av revisionspromemorian ansökte hos länsrätten om eftertaxering och fastställande av skattetillägg den 19 december 1991 samt att handläggningen hos länsrätten tog ett respektive två år. Kammarrättens avgörande meddelades drygt fem och ett halvt år respektive fyra och ett halvt år efter länsrättens domar. Skattemålen rörde skönstaxering på grund av flera affärstransaktioner och det är ostridigt att målen var av komplex natur. Även utredningen i sig har varit tidskrävande vilket enligt vad som framkommit i målet främst haft sin grund i att det förelegat brister i Bo Holms bokföring. Av kammarrättens yttrande över handläggningen av målen har framgått att under tiden från det att överklagandena inkom och fram till april 1994 samt från september 1997 bereddes målen med sedvanlig kommunikering men att handläggningen delvis komplicerades av att Bo Holm under en period parallellt företräddes av två ombud samt att Bo Holm genom sitt ombud inte själv medverkade i processen på "konstruktivt sätt" bl.a. genom att han först i april 1998 inkom med utveckling av sin talan och genom att han flera gånger inkom med yrkande om att kammarrätten skulle utan vidare åtgärd avgöra målen eller att målen skulle återförvisas

till länsrätten på grund av grovt rättegångsfel, yrkanden som krävde beslut under handläggningen.

Samtidigt kan konstateras att det under en period om drygt tre och ett halvt år överhuvudtaget inte förekom några aktiviteter i målet. Det har framgått att detta berodde på att kammarrätten då hade en besvärlig balanssituation och att kammarrätten av den anledningen inte kunde tillmötesgå Bo Holms begäran om muntlig förhandling under 1994. Av kammarrättens yttrande har vidare framgått att handläggningstiden för skattemål inkomna under åren 1988-1993 uppgick till mellan sex och åtta år samt att kammarrätten under 1997 inrättade ett särskilt "skattekommando" i syfte att påskynda avgörandet av ett antal äldre och resurskrävande skattemål, däribland Bo Holms mål.

Den nu nämnda perioden av inaktivitet kan inte hänföras till Bo Holms agerande utan har som framgått berott på arbetsförhållandena inom kammarrätten. Europadomstolen har i flera fall framhållit att staten ansvarar för hur den organiserar sitt rättsväsende och att det ankommer på staten att tillse att domstolarna har kapacitet att uppfylla förpliktelserna enligt konventionen, jfr Danelius a.a., s. 232. En rent tillfällig eftersläpning av mål har dock inte ansetts behöva medföra att rättigheten enligt artikel 6.1 skall anses kränkt under förutsättning att staten snabbt vidtar ändamålsenliga åtgärder för att förbättra situationen och särskilda hänsyn kan göra sig gällande när en plötslig målökning inträtt på ett inte förutsebart sätt. Den situation som rådde på kammarrätten under den aktuella tidsperioden kan dock inte ses som en tillfällig eftersläpning av mål eller som någon annan i det här sammanhanget godtagbar undantagssituation. Även om målets karaktär och Bo Holms egen processföring i viss mån får anses ha haft inverkan på fördröjningen av målets avgörande anser tingsrätten att den period av inaktivitet som förelegat på ett oacceptabelt sätt fördröjt handläggningen. Vid en sammantagen bedömning får därför Bo Holms rätt att få skattetilläggen prövade inom skälig tid enligt artikel 6.1 anses vara kränkt.

Tingsrätten anser således att det förelegat ett sådant oacceptabelt dröjsmål som i och för sig kan vara ersättningsgrundande enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen. Emellertid

krävs också att dröjsmålet beror på fel eller försummelse vid myndighetsutövning. Det står klart att staten kan bli ansvarig även om det är fråga om s.k. anonyma fel, dvs. då det inte går att peka ut vem som varit oaktsam i det enskilda fallet, och det behöver inte heller varit fråga om något kvalificerat vållande, jfr NJA 2005 s. 462 särskilt s. 7 f.f. med där gjorda hänvisningar. I det aktuella fallet består det skadeståndsgrundande felet i att handläggningstiden fördröjts genom en period av total inaktivitet och som tingsrätten ovan nämnt har detta i allt väsentligt berott på de då rådande förhållandena vid kammarrätten. Enligt förarbetena till skadeståndslagen har det visserligen förutsatts att staten skall kunna undgå skadeståndsansvar om dröjsmålet har sin grund i otillräckliga anslag till myndigheten men detta utrymme har ansetts vara mycket begränsat. Det bör också anmärkas att en konventionskonform tolkning av skadeståndslagen inte kan medge staten större ansvarsfrihet än vad som accepterats av Europadomstolen i dess praxis. Som ovan redogjorts för anser tingsrätten att det inte förelegat någon sådan situation som kunnat fria staten från påståendet om konventionskränkning. Med hänsyn till dessa omständigheter är staten således i och för sig skadeståndsskyldig för den skada som dröjsmålet medfört för Bo Holm.

Frågan om Bo Holm åsamkats någon förmögenhetsskada

Tingsrätten har ovan kommit fram till att det förelegat skadeståndsgrundande dröjsmål med handläggningen. Ersättning för ren förmögenhetsskada kan dock endast utgå för skada som uppkommit efter den tidpunkt då myndigheten kommit i dröjsmål med handläggningen och som är en följd av dröjsmålet. Som framgår av NJA 2005 s. 462 är det förenat med stora svårigheter att exakt fastställa längden av ett obefogat dröjsmål och varje period av inaktivitet under handläggningen kan inte betraktas som sådant.

Utgångspunkten i detta mål är den period av inaktivitet i kammarrätten som uppgått till i det närmaste tre och ett halvt år. Eftersom kammarrätten avgjorde målet den 11 juni 1998 kan kränkningen av Bo Holms rätt till rättegång inom skälig tid i vart fall inte

anses ha orsakat honom någon skada före januari månad 1995. Härtill kan konstateras att längden av dröjsmålet – då enskilda kortare perioder av inaktivitet normalt inte kan anses obefogade – måste i en inte oväsentlig mån anses understiga nämnda period. Tingsrätten, som inte finner skäl att i detta skede närmare fastställa den exakta tidslängden av dröjsmålet, konstaterar vidare att det i övrigt också krävs att Bo Holm kan visa att det föreligger erforderligt samband mellan dröjsmålet och de påstådda skadorna.

Bo Holm har gjort gällande att han på grund av att hans rätt till avgörande inom skälig tid kränkts åsamkats förmögenhetsskada dels i form av de skatter, avgifter och skattetillägg som påförts honom genom kammarrättens dom, dels i form av de ombudskostnader han haft i skatteprocessen samt dels för inkomstförlust.

Tingsrätten behandlar först frågan om påstådd förmögenhetsskada i form av tillkommande skatt, avgifter och skattetillägg. Bo Holm har beträffande dessa hävdade att om målet hade avgjorts inom skälig tid hade han kunnat motbevisa skattemyndighetens påståenden med resultatet att länsrättens dom hade undanröjts varför han inte hade påförts skatt och avgifter. Staten har beträffande dessa bestritt att skatter och avgifter kan utgöra en förmögenhetsskada och i övrigt bestritt att dessa orsakats av något dröjsmål i handläggningen.

De skatter och avgifter som påförts Bo Holm har utgått i enlighet med bestämmelserna i skattelagstiftningen och efter en materiell prövning av skatteunderlaget. Det kan också konstateras att Bo Holm under hela handläggningstiden för skattemålet måste ha varit medveten om betydelsen av att säkra nödvändig bevisning och det har också framgått att muntlig förhandling även hölls under handläggningen vid länsrätten. Utredningen i målet är inte sådan att det ens gjorts sannolikt att utgången i skatteprocessen skulle ha blivit en annan om målet avgjorts tidigare.

Beträffande de räntor och avgifter som fastställts genom kammarrättens dom har Bo Holm också hävdade att dessa står i strid med Europakonventionens skydd för egendom

med hänsyn till den diskrepans som föreligger mellan beräkningsgrunderna för dessa och för den restitutionsränta han erhållit. Han har dock uttryckligen förklarat att detta inte utgör en självständig grund för hans skadeståndstalan utan att det skall beaktas i samband med den oskäligen handläggningstiden. Det kan dock konstateras att de räntor och avgifter som påförts honom har sin grund i att han inte i rätt tid betalat den skatt som fastställts respektive att han fått anstånd med erläggande av skatten. Avgifterna och räntorna har vidare fastställts i enlighet med vad som gällt enligt den dåvarande skattelagstiftningen. Med den utredning som föreligger ser tingsrätten inte heller skäl för att bestämmelserna om beräkningen av räntor och avgifter skulle stå i strid med Europakonventionens artiklar om egendomsskydd. De räntor och avgifter som påförts Bo Holm kan därför inte ses som en förmögenhetsskada orsakad av det skadeståndsgrundande dröjsmålet.

Bo Holm har vidare hävdats att skattetillägget skall ses som en förmögenhetsskada orsakad av dröjsmålet eftersom det vid tiden för kammarrättens avgörande inte fanns någon reell möjlighet att vid bestämmandet av skattetillägget beakta en oskäligt lång handläggningstid. Emellertid kan inte enbart det förhållandet att det enligt nuvarande bestämmelser i skattelagstiftningen ges möjlighet att helt eller delvis efterge skattetillägg vid oskäligt lång handläggningstid medföra att skattetillägget skall ses som en förmögenhetsskada.

När det gäller yrkandet såvitt avser kostnader för ombud har Bo Holm, utöver att rent allmänt hävda att dröjsmålet medfört ny inläsning och därmed ytterligare kostnader, inte preciserat sambandet mellan dröjsmålet och dessa. Han har således inte visat han förorsakats några ytterligare kostnader med anledning av dröjsmålet och det föreligger inte heller förutsättningar att tillämpa bestämmelsen i 35 kap. 5 § rättegångsbalken.

Beträffande Bo Holms yrkande om ersättning för inkomstförlust har han i förhöret förklarat att han på 1980-talet arbetade som försäljare på Arla maskin och att han hade månadslön jämte provisionsbaserat tillägg samt att han efter det att han anhölls inte sålde en tiondel av vad han hade gjort tidigare på grund av skrivierna i pressen. Han

har vidare förklarat att förhållandena var likadana under skatteprocessen, delvis eftersom han själv skämdes och inte var lika aktiv, samt att han dessutom inte kunde genomföra vissa affärer eftersom han inte kunde erhålla några lån på grund av processen. Tingsrätten ser visserligen inte någon anledning att ifrågasätta att Bo Holm med anledning av skatteprocessen vidkänts någon form av inkomstförlust men redan av hans egna uppgifter framgår att den främsta orsaken till att han inte kunde arbeta på samma sätt som tidigare var det förhållandet att han överhuvudtaget misstänktes för att ha undandragit stora skattebelopp. Utöver att han rent allmänt förklarat att förhållandet kvarstått under hela skatteprocessen har han vidare inte närmare preciserat på vilket sätt dröjsmålet ytterligare skulle ha förvärrat förhållandet. Han har därför inte visat att han lidit någon inkomstförlust som är hänförlig till det skadeståndsgrundande dröjsmålet.

Tingsrätten lämnar således Bo Holms yrkande om ersättning för ren förmögenhetsskada utan bifall.

Frågan om Bo Holm har rätt till ideell ersättning

Den tidigare rådande uppfattningen i svensk praxis har varit att möjligheten att utdöma ett rent ideellt skadestånd på grund av gärningar som innefattat en kränkning av någon annans rättighet eller intresse erfordrat särskilt lagstöd, jfr Hellner- Johansson, Skadeståndsrätt, 6 uppl., s. 377 f.f. och s. 472. Vid fel eller försummelse i myndighetsutövning kan enligt 3 kap. 2 § andra punkten skadeståndslagen den skadelidande tillerkännas en renodlad ideell ersättning under de förutsättningar som anges i 2 kap. 3 § skadeståndslagen. Rätten till ersättning enligt detta lagrum förutsätter emellertid att den skadelidande utsatts för brott som innefattar angrepp på dennes person, frihet, frid eller ära. I målet har inte gjorts gällande att det förelegat någon brottslig gärning utan frågan är om Bo Holm kan tillerkännas ett ideellt skadestånd med ett direkt stöd av artikel 13 i Europakonventionen.

Högsta domstolen tillerkände i NJA s 462 käranden en ideell ersättning då dennes rätt till avgörande inom skälig tid med anledning av misstanke om brott hade kränkts. I avgörandet konstaterade Högsta domstolen visserligen att artikel 13 endast innefattar en förpliktelse för staten att tillhandahålla rättsmedel och inte i sig, även om artikeln liksom konventionen i övrigt utgör svensk lag, ger medborgarna någon omedelbar rätt till gottgörelse samt att det nationella rättsmedlet kan utformas på olika sätt och inte nödvändigtvis resultera i en ekonomisk gottgörelse. Högsta domstolen har även i NJA 2003 s. 414 slagit fast att möjligheterna att i enlighet med 29 kap. 5 § sjunde punkten brottsbalken döma någon till lindrigare påföljd utgör en sådan gottgörelse som avses i artikel 13. Av NJA 2005 s. 462 följer dock att det kan förekomma fall där det inte finns möjlighet till ekonomisk kompensation i form av t.ex. ersättning för inkomstförlust enligt skadeståndslagen och inte heller något annat rättsmedel och att detta i sig kan innebära ett konventionsbrott. Högsta domstolen fann vidare att mot bakgrund av den praxis som etablerats av Europadomstolen och den skyldighet som enligt svensk praxis föreligger att beakta nu aktuell typ av kränkning vid påföljdsbestämning får övervägande skäl anses tala för att ideellt skadestånd skall kunna dömas ut även av svensk domstol.

När det gäller skattetillägg bör beaktas att det numera även i skattelagstiftningen finns en direkt möjlighet att beakta att en oskäligt lång tid förflutit vid avgörandet om den skattskyldige skall påföras skattetillägg, se 5 kap. 14 § tredje stycket andra punkten taxeringslagen. I likhet med vad som gäller vid påföljdsbestämning i brottmål torde detta utgöra en sådan gottgörelse som avses i artikel 13. Förhållandena var emellertid annorlunda under tiden för den nu aktuella skatteprocessen. I förarbetena till den nuvarande bestämmelsen i taxeringslagen konstaterade departementschefen att det inte tidigare förelåg någon klart uttalad möjlighet att beakta förhållandet att oskäligt lång tid förflutit mellan en förseelse och ett beslut om skattetillägg, se prop. 2002/2003:106 s. 82 f. Av praxis har också framgått att möjligheterna till att beakta tidsaspekten vid bestämmandet av skattetillägg var mycket begränsade, se RÅ 2000 ref. 66. Något inhemskt rättsmedel som på ett godtagbart sätt egentligen kunnat kompensera Bo Holm för den långa handläggningstiden har således inte förelegat. Med hänsyn till dessa

omständigheter och till de rättsliga likheter som föreligger mellan skattetillägg och straffrättsliga påföljder ser tingsrätten inte någon anledning att bedöma den aktuella situationen annorlunda än vad Högsta domstolen gjorde i nämnda avgörande. Bo Holm bör därför tillerkännas ersättning för ideell skada.

När det gäller beräkningen av ersättningen får utgångspunkten anses vara Europadomstolens praxis även om det inte finns någon på konventionen grundad skyldighet att exakt följa den. I målet Zullo mot Italien har Europadomstolen som utgångspunkt angivit ersättning med 1 000 – 1 500 euro per år som handläggningen varat samt att det sammanlagda beloppet, ”aggregate amount”, skall ökas med 2 000 euro om målet rör en för den enskilde särskilt betydelsefull fråga. Ersättningen kan också reduceras om t.ex. målet handlagts i flera domstolar eller den skadelidande själv orsakat delar av tidsutdräkten.

Med en tillämpning av nu redovisade principer skall den ideella ersättning således beräknas med hänsyn till att handläggningstiden har uppgått till drygt åtta år. Tingsrätten ser inte något skäl för att tillämpa den högre ersättningsnivån eller att målet är av sådan art att det föreligger skäl för ett tillägg i enlighet med principerna i Zullo-målet. Det bör vidare beaktas att målet handlagts i flera domstolar och att, utöver den period av total inaktivitet som får tillskrivas statens ansvar, Bo Holm själv synes genom sin processföring åtminstone i viss mån medverkat till den handläggningstid som förevarit. Vid en sammantagen bedömning anser tingsrätten inte att det föreligger skäl att bestämma ersättningen till ett högre belopp än vad som motsvarar ungefär 6 500 euro.

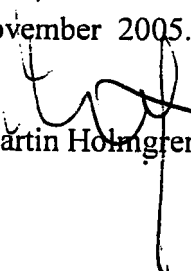
Rättegångskostnader

Det skadestånd som tillerkänts Bo Holm utgör en beloppsmässigt mycket liten del av vad han yrkat. Emellertid har tyngdpunkten i målet legat på frågor om handläggningstiden inneburit en kränkning av artikel 6 i Europakonventionen och statens skadeståndsskyldighet som sådan för en kränkning. Beträffande dessa frågor

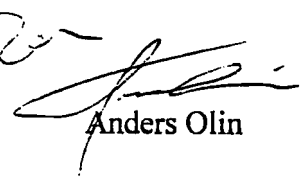
har Bo Holm i en inte oväsentlig mån haft framgång. Förhållandena är därför sådana att vardera parten, med stöd av 18 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken, bör stå sin egen rättegångskostnad.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (DV 401)

Överklagande, ställt till Svea hovrätt, skall ha inkommit till tingsrätten senast den 8 november 2005.

Martin Holmgren

Gun-Marie Taabu

Anders Olin

ANVISNING FÖR ÖVERKLAGANDE - DOM I TVISTEMÅL -

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Om någon part vill överklaga domen, eller ett i domen intaget beslut, skall han göra detta skriftligen. Överklagandet skall adresseras till den hovrätt som finns angiven i slutet av domen men skall skickas till tingsrätten. Vad som skall anges i överklagandet framgår av ÖVERKLAGANDETS INNEHÅLL nedan. Överklagandet måste ha kommit in till *tingsrätten inom tre veckor* från domens datum. Sista dagen för överklagande finns angiven på sista sidan i domen. Tingsrätten skickar överklagandet till hovrätten.

Har ena parten överklagat domen i rätt tid, får också motparten överklaga domen till samma hovrätt (s.k. *anslutningsöverklagande*) även om den vanliga tiden för överklagande har gått ut. Överklagandet skall också i detta fall skickas till tingsrätten och det måste ha kommit in till *tingsrätten inom en vecka* från den i domen angivna sista dagen för överklagande. Tingsrätten skickar även detta överklagande till hovrätten. *Om det första överklagandet återkallas eller förfaller kan inte heller anslutningsöverklagandet prövas.*

Samma regler som för part gäller för den som inte är part eller intervenient och som vill överklaga ett *i domen intaget beslut* som angår honom. I fråga om ett sådant beslut finns dock inte någon möjlighet till anslutningsöverklagande.

BESTÄMMELSERNA OM PRÖVNINGSTILLSTÅND

För att hovrätten skall pröva överklagandet fordras i vissa fall att hovrätten först beviljar prövningstillstånd. När prövningstillstånd krävs skall i överklagandet särskilt anges vilka omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas.

I vilka fall krävs prövningstillstånd?

I tvistemål som avser pengar eller saker som kan omsättas i pengar krävs prövningstillstånd för att hovrätten skall pröva tingsrättens dom eller beslut

1. om målet har handlagts som ett småmål (ett s.k. FT-mål) eller
2. om värdet av det man tvistar om är mindre än ett basbelopp (37.900 kr år 2002).

Undantag från kravet på prövningstillstånd

Prövningstillstånd behövs inte om överklagandet avser

1. ett avgörande i mål som skall handläggas av tingsrätt i särskild sammansättning (bl.a. familjemål),
2. ett beslut som rör annan än part eller intervenient,
3. ett beslut genom vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare, eller
4. ett beslut genom vilket en misshandelsanmälan eller ett överklagande avvisats.

När kan prövningstillstånd ges?

Prövningstillstånd får meddelas endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt,
2. det finns anledning att ändra det slut tingsrätten kommit till eller
3. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

ÖVERKLAGANDETS INNEHÅLL

I överklagandet skall anges

1. den överklagade domen med angivande av tingsrättens namn samt dag och nummer för domen,
2. parternas namn och hemvist och om möjligt deras postadress, yrke, personnummer och telefonnummer, varvid parterna benämns klaganden respektive motpart,
3. den ändring som yrkas i tingsrättens dom,
4. grunderna (skälen) för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
5. de bevis som åberopas och vad som skall styrkas för varje bevis, samt
6. om prövningstillstånd behövs, de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd skall meddelas.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare skall klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till varför omständigheten eller beviset inte åberopats i tingsrätten. Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare skall ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det skall hållas ett förnyat förhör med ett vittne, en sakkunnig eller en part eller förnyad syn på stället, skall han ange det och skälen till detta. Han skall också ange om han vill att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

OBSERVERA

1. Överklagandet skall alltså vara adresserat till hovrätten men *lämnas eller skickas till tingsrätten*. Om handlingarna skickas med posten skall det ske i fullständigt frankerad försändelse.
2. Till överklagandet skall bifogas lika många kopior av skrivelsen som det finns motparter i målet. Har inte part bifogat tillräckligt antal kopior, framställs de kopior som behövs på partens bekostnad.
3. Ytterligare upplysningar lämnas av tingsrätten. Adress och telefonnummer finns på första sidan av domen.